

Тема 4. Системні концепції влади.

План

1. Основні напрямки системної парадигми розуміння соціальної влади.
2. Влада у контексті теорії соціальних систем Талкота Парсонса.
3. Комунікативна сутність влади у системній концепції Нікласа Лумана.
4. Концепція влади Мішеля Фуко і її критика Юргеном Габермасом.
5. Теорія влади і держави Пера Бурдьє.

1. Основні напрямки системної парадигми розуміння соціальної влади.

Системні концепції влади нерозривно пов'язані з поняттям політичної системи. Тому варто підкреслити, що в контексті системних концепцій політична система завжди виступає якісно *відмінною* від будь-яких інших систем суспільства. А все, що лежить за межами суспільства визначатиметься як його оточення (середовище). Така ствердність відмінності політичної системи від інших є «центральною ідеєю» (за Д. Істоном) в системному підході до розуміння політики і політичної влади загалом. Оскільки існує оточення, то доцільно говорити про обміни чи переходи, які притаманні будь-якій системі і її середовищу. Відповідно головною задачею політології є конструювання детальної теорії, яка б спробувала ідентифікувати ці обміни і пояснити шляхи, використовуючи які система справляється з проблемами, щоб забезпечити постійність і стійкість системи.

Одиницею політичної системи Істон вважає *взаємодію*. Він пише: «В більш широкому контексті дослідження політичного життя відмінне від економічного, релігійного чи інших аспектів життя, воно може бути описане як сукупність соціальних взаємодій між індивідами і групами. **Взаємодія є основною одиницею аналізу. Те, що в першу чергу відрізняє політичну взаємодію від всіх інших видів соціальної взаємодії - є те, що вони орієнтовані на авторитарний розподіл цінностей в суспільстві».**

Отож, *політична система* трактується як сукупність взаємодій, що здійснюються індивідами в рамках визнаних ними ролей, взаємодій, спрямованих на авторитарний розподіл цінностей в суспільстві. Влада в даному трактуванні виступає як її безособистісна риса, як її атрибут.

У системній концепції можна виділити *три підходи* до розуміння влади: 1) перший пояснює владу як властивість і атрибут макросоціальної системи, 2) другий розглядає її на рівні конкретних систем – сім'ї, виробничої групи, організації тощо., а 3) третій – як взаємодію індивідів, що діють в рамках специфічної соціальної системи. Далі розглянемо кожен з цих підходів детальніше.

Основні підходи до системних концепцій влади.

1.1. Макропідхід (Д. Істон, Т. Парсонс).

В контексті розгляду феномену влади на макрорівні спершу зупинимо увагу на концепції Т. Парсонса. З точки зору Т. Парсонса, влада є циркулюючим медіумом (*circulating medium*) у політичній підсистемі суспільства. Вона може продукуватися соціальною системою так само, як багатство виробляється підприємством або економікою.

По суті, функції влади в державі у Т. Парсонса аналогічні функціям грошей в економічній підсистемі. Відповідно і держава осмислюється ним тільки як одна з підсистем соціальної структури суспільства. Влада являє собою якийсь мандат, який дає можливість його носіям впливати на підлеглі групи в більш-менш широких межах. При цьому використання влади становить собою засіб досягнення цілей, в яких зацікавлені обидві сторони владних відносин: панівна і підпорядкована. Так само як гроші мають цінність, оскільки є результатом колективної угоди про правила їх використання, влада стає засобом для досягнення колективних цілей через угоду членів суспільства щодо легітимації лідерських позицій. Легітимація забезпечує лідерів можливістю приймати політичні рішення для досягнення цілей всієї соціальної системи.

Влада - це пряма похідна авторитету (authority), який представляє собою інституціоналізовану легітимацію, що лежить в основі влади. Авторитет визначається як інституціоналізація прав лідерів, які очікують підтримки членів колективу. Т. Парсонс відокремлює владу від сили. Згідно з Т. Парсонсом, у стабільних політичних системах сила зазвичай використовується в якості останнього аргументу тільки в тих ситуаціях, де інші санкції виявилися неефективними. Таким чином, володіння силою саме по собі не може бути достатнім критерієм влади.

Підкреслюючи функціонально комунікативний аспект феномену влади, до чого і зводилося її уподібнення грошей, Т. Парсонс упустив конфліктну складову владного впливу і відповідно зберіг самоочевидну для класичного поняття про владу зв'язку «влада - держава – політика», лише обмеживши дію влади особливою політичною сферою соціального буття, за допомогою вказівки на те, що здійснення влади в умовах демократичних режимів не може бути зведене до застосування сили. Застосування сили, перш за все, всередині країни, як це було зазначено вище, позбавляє владу в рамках демократичного правління правової легітимації. На цей момент незабаром вказали його критики (Е. Гідденс, Ю. Хабермас та ін.)

На думку Парсонса про те, що політична підсистема пов'язана перш за все з досягненням спільних цілей системи, посилався Істон. Сутність політики він вбачав в авторитарному розподілі цінностей і прийнятті загальнообов'язкових рішень, що здійснюються владою. Політика в такому розумінні є прийняттям, реалізацією владних рішень, що стосуються всього суспільства, рішень, що пов'язані з прийняттям нечастих цінностей. Політична система не може бути авторитарною, оскільки її критерієм є можливість застосування негативних санкцій, примусу.

Влада здійснює запити системи, опираючись на відповідні інститути, що підтримують владу, які покликані згладжувати протиріччя між потребами системи, забезпечують функціонування звичаїв, виконання законів тощо. Здатність влади до авторитарного розподілу цінностей і прийняття спільних рішень є умовою виживання системи. В іншому випадку система приречена на перманентну кризу.

Акцентування на авторитарному розподілі цінностей – характерна риса для концепції Істона, що відрізняє її від інших «дисперсних» концепцій влади, де вона втрачає примусовий характер і отожднюється з авторитетом.

1.2. Мезопідхід (М. Крозьє).

Другий підхід в системній концепції влади – мезопідхід - розглядає владу як феномен співвідношення з приватними системами чи підсистемами суспільства. Французький соціолог М. Крозьє обмежує владу рамками соціальних інститутів і організацій.

Крозьє відкриває в відносинах влади елемент переговорів, який на його думку, абсолютно трансформує смисл цих відносин. За його словами: «Влада А над В відповідає здатності А досягти того, щоб в переговорах з В умови обміну були для А сприятливими». Він підкреслює зв'язок відносин влади з організаційними структурами, що дозволяє на його думку, розглядати не лише як відносини, але й як «процес, нероздільний з процесом організації». Влада виникає в процесі організації, а процес організації передбачає виникнення відносин влади. При цьому формальні і неформальні цілі і правила організації виступають щодо акторів як *примусові*.

Однак ці цілі і правила діють на акторів непрямо. **Чим більше один актор, користуючись свободою своєї поведінки, може впливати на ситуацію партнера, тим більше влади він має над партнером. Гра полягає в тому, щоб залишити собі велику свободу, зробивши свою поведінку менш прогнозованою для противника, ніж поведінка противника для себе.** Роль «організаційних примусів» зводиться до дотичного обмеження свободи поведінки «гравців»: в секторах, де дія абсолютно передбачувана, до секторів, де домінує «невизначеність».

Влада одного гравця в переговорах з іншим стає залежною від контролю, який індивід може здійснити над «джерелом невизначеності», що впливає на поведінку іншого в рамках «правил гри», визначених організацією. Оскільки різні «невизначеності» мають різне значення для функціонування організації, то в залежності від ієрархічної

важливості конкретної невизначеності, яку контролює конкретний актор, буде зростати його влада.

Важливого значення Крозьє надає «переговорним відносинам», до рівня яких еволюціонувало суспільство. Розвитком «нових переговорних відносин» є «трудова ситуація» на підприємствах, в яких неможливо легко передбачити поведінку акторів, що сприяє розвитку «зон невизначеності».

Зосереджуючи свою увагу на мотивах вчинків індивіда, Крозьє зводить аналіз людської особистості і мотивацій до єдиної функції – «раціонального розрахунку» в діях. В теорії влади Крозьє прослідковується виразне прагнення об'єктивувати трактування владних відносин. Інтерес суб'єкта, а саме раціональний розрахунок, співвідноситься з «правилами гри», які структурують «соціальне поле дії», і в першу чергу з «зонами невизначеності».

1.3. Мікропідхід (М. Роджерс, Т. Кларк).

Представники третього підходу – мікропідходу, концентрують увагу на вивченні індивіда, діючого в специфічній соціальній системі. В такому випадку в якості центральних моментів здатності індивіда впливати на інших розглядаються його *ролі і статус в системі*. **Влада визначається як здатність чи потенціал індивідів, що володіють різними статусами, ставити умови, приймати рішення і вдаватись до певних дій, які є визначальними для існування інших індивідів всередині даної системи.**

Прихильники таких поглядів вважають, що зміни соціальних ролей, які залежать від статусу індивіда, можуть впливати на *величину його влади*. Роджерс особливо підкреслює цей момент, який дозволяє визначити статичний характер системних теорій влади і розглянути владні відносини в динамічних термінах.

Неможливо не відмітити прагнення деяких вчених подолати такий суттєвий недолік системної теорії влади, як її абстрактність, уточнити і конкретизувати саму претензію на соціальність такого підходу. Такій цілі служить введення в системну теорію категорії ресурсів влади. Так, Роджерс, наприклад, визначаючи владу системним феноменом і одночасно здатністю індивіда чи групи, вважає за потрібне включити в визначення влади посилення на фактори, що лежать в основі цієї здатності. Такими, на його думку, є різноманітні ресурси, серед яких такі атрибути влади як високий соціальний статус, фізична привабливість, харизма, такі забезпечуючі владу обставини, як володіння політичними закладами, доступ до впливових осіб, гнучкий робочий графік, членство в комітеті, а також різного роду власність – здоров'я, земля, засоби комунікації тощо.

Отож, підсумовуючи перше питання можна визначити, що системні теорії влади розглядають владу як безособистісну властивість, як атрибут системи. У рамках цієї концепції виділяються три підходи:

а) влада як атрибут макросоціальної системи (Т. Парсонс, Д. Істон). Для Т. Парсонса влада - це узагальнений посередник у політичній системі. Він порівнював її з грішми, які виступають узагальненим посередником економічного процесу. **Влада розуміється як реальна здатність системи акумулювати свої інтереси, досягати поставлені цілі;**

б) мезопідхід (М. Крозьє) розглядає владу на рівні підсистем (сім'я, організація). Вказується безпосередній зв'язок влади з організаційною структурою;

в) мікропідхід (М. Роджерс, Т. Кларк) трактує владу як взаємодію індивідів, що діють у рамках специфічного соціального середовища. Влада визначається як здатність індивіда впливати на інших і розглядається через його ролі і статуси в системі;

2. Влада у контексті теорії соціальних систем Талкота Парсонса.

По-перше, слід зазначити, що Т. Парсонс категорично не згоден із традиційним трактуванням влади, де вона розуміється як „гра з нульовою сумою”, тобто якщо влада зосереджена в одних руках, належить одному індивіду або одній групі, то інші будуть неминуче перебувати в стані підлеглості. Він вважає неприпустимим той факт, що влада ґрунтується на насильстві. **Але в той же час, він остаточно не виключає можливість удатися до насильства при здійсненні владних повноважень, але тільки в якості крайньої**

міри, коли інші форми впливу будуть вичерпані. Виходячи із цих переконань, Парсонс запропонував нове трактування сутності влади, у рамках якої влада виступає в ролі символічно узагальненого засобу комунікації. Він пропонує розглядати владу за аналогією із грошима, пояснюючи це тим, що гроші в економічній підсистемі виконують ті ж функції, що й влада в політичній підсистемі. У рамках науки про владу ідеї Т. Парсонса розвивалися як невід’ємні складові комунікативної парадигми вивчення природи й сутності влади. У цьому руслі основним моментом у концепції влади Парсонса є його ствердження про те, що соціальна інтеграція й соціальна цілісність системи підтримуються тільки завдяки взаємному обміну соціальною інформацією між її елементами й функціонуванням системи узагальнених засобів, одним з яких і є влада. Т. Парсонс розглядає владу, з одного боку, як здатність колективно формулювати й ухвалювати припустимі й легітимні для суспільства рішення, з іншого – як символічно узагальнений засіб, функціонування якого можливо тільки в комунікативному акті. Влада також розглядається як інформаційне повідомлення вищої ланки нижній ланці свого рішення, що сприяє появі руху всієї системи відносин і поведінки індивідів у політичному процесі. Тому „прийняття політичних рішень або інші складні комунікативні процеси можуть ефективно діяти тільки за умови жорсткого управлінського контролю, що здійснюється інституціональними структурами” Саме до таких інституціональних структур відноситься політична влада.

Під політичною владою Парсонс розуміє такі символічні системи, як мова, цінності, норми. Політична влада – це складний фактор обумовленості соціальних подій, а також форма політичної інституціоналізації, до якої входять легітимація й керівництво.

Інститут політичної влади у свою чергу виконує в суспільстві такі функції: забезпечення інтеграції соціального цілого; контроль над поведінкою індивідів; мобілізація ресурсів; управління структурами організацій і установ держави. Таким чином, згідно з Т. Парсонсом, політична влада – це не тільки здатність конструювати рішення, засновані на колективності, але й такий спосіб соціальної дії індивідів, який бов’язково зумовлюється наявністю публічного інтересу.

Т. Парсонс пропонує розглядати владу за аналогією із грою з так званою ненульовою сумою: у цьому випадку обидві сторони владних відносин, залучені в певну ситуацію, можуть здобути для себе вигоду. Взагалі, влада являє собою певний мандат, який дає можливість його носіям впливати на підлеглі групи в більш-менш широких межах. Але при цьому використання влади являє собою засіб досягнення цілей, у яких зацікавлені обидві сторони владних відносин: пануюча й підлегла. Тобто, так само як гроші мають цінність, оскільки є результатом колективної угоди про правила їх використання, влада стає засобом для досягнення колективних цілей через угоду членів суспільства про легітимацію лідерських позицій. Саме легітимація забезпечує лідерів можливістю ухвалювати політичні рішення для досягнення цілей усієї соціальної системи. Для нього влада – це пряма похідна авторитету (authority), який являє собою інституціоналізовану легітимацію, що лежить в основі влади. Авторитет визначається як інституціоналізація прав лідерів, що очікують підтримки членів колективу.

Тут є важливим те, що Парсонс відокремлює владу від сили. Згідно з Парсонсом, у стабільних політичних системах сила звичайно використовується в якості останнього аргументу, тобто тільки в тих ситуаціях, де інші санкції виявилися неефективними. Таким чином, володіння силою саме по собі не може являтися достатнім критерієм влади.

У першу чергу, влада розглядається Парсонсом як посередник, що циркулює не тільки усередині політичної системи, а і як вихідний за її рамки й такий, що проникає у функціональні підсистеми суспільства – економічну, а також інтеграції й підтримки культурних зразків.

Специфіка загальної системи дії в теорії Парсонса полягає в символічності, а саме, у використанні таких символічних систем як, наприклад, мова. При аналізі взаємин між підсистемами Т. Парсонс приділяє особливу увагу такому явищу, як взаємопроникнення, завдяки якому можливий процес взаємного обміну між системами. Будь-яка система повинна бути здатна до символічної „комунікації”, для чого індивіди обов’язково повинні мати спільні

для них символічні коди, які також будуть інтегровані у системи їх соціальних взаємодій. У даному випадку нас цікавить політична підсистема, тому що саме в рамках цієї підсистеми влада виступає як узагальнений засіб взаємообміну між людьми. Основними обов'язками політичної системи є прийняття політичних рішень, а також збереження та справедливий розподіл у суспільстві вільних ресурсів. Що стосується взаємодії з іншими підсистемами, то тут обов'язки політичної підсистеми зводяться до вирішення проблем розподілу коштовних ресурсів і до врегулювання конфліктів. Поняття ж влади у Парсонса має специфічний характер. До самого розуміння сутності влади він приходять за допомогою аналогії з функцією грошей на базі загальної теорії символічно узагальнених засобів комунікації (засобів обміну). І в політичній підсистемі саме влада, подібно до грошей, з'являється як символічно узагальнене **засіб обміну**. Парсонс також зв'язує одну з функцій політичної підсистеми, яка полягає у створенні певних умов, що дозволяють досягати мети загальної соціальної системи, з іншою її особливістю, яка полягає в прийнятті колективно обов'язкових рішень. А в ролі символічно узагальненого засобу для процесу прийняття таких рішень виступає політична влада, легітимне придбання й використання якої „регулюється спеціальними нормами, гарантується консенсусом в інтегративній підсистемі й підкріплюється раціональними аргументами в соціокультурній підсистемі суспільства”. Саме наявність таких особливостей дозволяє владі набувати символічно узагальненого характеру. А цінність політичної влади вимірюється ефективністю прийнятих колективно обов'язкових рішень. Спираючись на соціологічні теорії Парсонса, можна приписати політичній підсистемі й функцію **ціледосягнення**, яка ще характеризує особистісну підсистему. Відмінність буде полягати в тому, що тоді як в особистісній підсистемі головною метою є досягнення й задоволення особистих інтересів, у політичній підсистемі основним завданням повинне виступати задоволення колективних інтересів. Важливе місце в теорії влади Парсонса займають відносини між соціетальним товариством і політичною підсистемою. Соціетальне товариство являє собою сукупність колективів, здатних до взаємопроникнення; таку систему, для якої характерні диференціація й сегментація.

У концепції влади Парсонса слід розмежовувати поняття „вплив” і „влада”. Вплив, як і гроші та владу, можна розглядати як узагальнено символічний засіб. Але разом з тим під впливом розуміється здатність суб'єкта впливу добитися від об'єктів впливу бажаних результатів за допомогою переконання

Щодо визначення політичної влади, Т. Парсонс дає наступне: „ **влада є здатність мобілізувати ресурси суспільства для реалізації цілей, що припускають прийняття суспільних зобов'язань.**

3. Комунікативна сутність влади у системній концепції Нікласа Лумана

Суспільство, як всеосяжна соціальна система, конститується відділенням себе від навколишнього світу, до якого відносяться системи свідомості (індивіди), система мозку і фізичні системи. Відмежувавши себе від навколишнього світу, суспільство здатне функціонувати замкнутим чином і, оскільки, єдиною достовірно-соціальною операцією виступає комунікація, то оперативна замкнутість виражається в тому, що одна комунікація під'єднується до іншої комунікації. Сенс є медіум, за допомогою якого відбувається таке під'єднання. Проте, саме суспільство неоднорідне і диференціюється на ряд підсистем, таких як: функціональні підсистеми (масмедіа, політика, наука і інше), системи інтеракцій лицем-до-лиця, а також системи організацій. Кожна функціональна підсистема відособлюється через кодування комунікацій: через так-редакції і ні-редакції, закладені в сенсі. Так, кожна функціональна підсистема прагне включити комунікації, специфічні тільки для себе, але, одночасно з цим, виключити комунікації іншого роду. Наука, наприклад, існує завдяки коду істина/брехня, тому в ній будь-яке дійсне твердження може під'єднуватися виключно до іншого дійсного твердження. Комунікація як така є триєдність інформації, повідомлення і розуміння (усвідомлення розрізнення між інформацією і повідомленням).

Влада як спосіб комунікації є дуже неоднозначною. Її, на думку Лумана, можна порівняти з такими способами комунікації як істина і гроші. Бо вони є схожим комунікативним

способом влади.

Але, як виявляється, однієї мови недостатньо для повноцінної комунікативної функції влади. Необхідні й інші засоби комунікації. А зокрема - писемність. Писемність - це унікальний витвір людства. Без неї було б не можливо утворювати "владні ланцюжки", що працює як певна послідовність владних відносин на відстані. **І тому на основі сказаного "під комунікативними засобами має розумітися така собі інстанція, що доповнює мову....." і здійснює владну функцію.**

Луман, розкриваючи далі питання про " владний ланцюжок ", зазначає, що чим більший цей ланцюг, тим ширше буде владне поле маючого владу над іншим. І коли ця влада здійснюється за допомогою насильства, то це свідчить про її неефективне функціонування. Однак сила може бути, та лише за наявності відповідних органів, що будуть компетентними і гуманними в цьому питанні. Бо так, як я розумію, трактування влади Луманом з точки зору застосування сили, або ж не застосування, то він розглядає її як визначене поле функціонування об'єкта суб'єктом. Тобто об'єкт знаходиться в рамках, які визначає суб'єкт. А коли дії переходять за рамки дозволених, то може застосовуватися сила. Бо **функція влади якраз полягає в тому, що влада встановлює можливі щеплення подій абсолютно незалежно від волі підвладної людини, що здійснює дії, бажає вона цього чи ні. Так владу можна прирівняти до каталізатора, що має здатність впливати на швидкість і напрям перебігу дій об'єкта.**

Взагалі влада - досить складний елемент в суспільстві, що нерідко важко сказати чи відносини владні чи ні, але як би там не було - це відносини (себто, комунікація). І вона може зростати із зростанням індивідуальності (точно так само як в комунікаціях любові, мистецтва, істини і т.д.).

Луман, наводить приклад теорії влади Парсонса, яку в свою чергу сильно критикує Елвін Гоулднер. Він невдоволений і втражає свій подив в тому, що Парсонс, розглядаючи владу як символічно генералізований спосіб прирівнює її до легітимної влади, кажучи про це порівняння, що воно є доцільним. Таке трактування влади як в загальному, так і в окремих своїх формулюваннях вважається Гоулднером як морально так і інтелектуально абсурдним, утопічним, особливо якщо враховувати жорстокість людей, що мають владу. З цього приводу висловлюється і Луман : " Як би не судили про адекватність цього інструментарія, не можна заперечувати той факт, що інституціоналізація затвердження легітимної влади являється феноменом набагато більшого соціального значення, ніж жорстокість маючих владу....." Бо в основному в житті влада здійснюється під силою закону, тобто легітимно.

Відносини дій

Взагалі Луман зазначає, що **влада відрізняється від всіх комунікативних засобів тим, що її код вимагає від партнерів (обох сторін) комунікативних відносин, певної активної дії, одним словом – руху.**

Зазначається, що про дії можна говорити тоді і тільки тоді, коли селективна поведінка відноситься до самої системи, а не до зовнішнього по відношенню до неї світу. І оскільки даний механізм не може функціонувати без певних заборон, то дії тим самим ставляться в певні рамки, якщо можна так сказати, потім приручаються.

Тут Луманом говориться і про волю як свободу. Вільна воля представляє собою староевропейський, мотивованість – новоевропейський атрибут дій. Але як би там не було ні те, ні інше не являє собою первинний фактор і точно не «причину» дій.

В результаті вище сказаного, функція комунікативного засобу влади описана не достатньо, бо мова йде про заставляння дій підлеглого. Однак не можна забувати той факт, що і маючого владу можна і, інколи треба, заставляти (виконувати належні йому функції). Бо влада спочатку не інструментує і не поділяє волю, вона її спочатку створює, а вже потім займається її прирученням і т.д.

Відносини дій є дуже цікавим феноменом в теорії влади. Влада, за словами Лумана, може здійснюватися двома способами : насильницьким і ненасильницьким. І сама влада зацікавлена в тому, щоб діяти ненасильницьким способом. Бо найлегше сказати : « Зроби так, бо вдарю ! », однак влада іде іншим, хитрішим способом. Вона спирається на закон, на нормативно-правові акти і, прикриваючись цим, здійснює свою діяльність.

Луман говорить, що людина, яка має владу повинна до неї відноситися розумно, обдуманно і не фанатично. Йому (маючому владу) кожен раз потрібно задумуватися коли і як потрібно застосовувати владу. У разі спротиву, людина що володіє владою, застосовує погрози. А коли ці погрози є не діючими, то вже владній особі вирішувати чи застосовувати якісь кардинальні заходи чи не застосовувати. Система і код функціонують в рамках такої послідовності. Та чи маючий владу в ситуації, коли комунікація протікає не дуже гладко, спирається на свою владу, може залежати як від самої людини так і від ситуації.

Функції кодів

Вибраний Луманом підхід до теорії влади задає напрямок, в рамках якого розглядається і вивчається посилення влади. Він звертається до концепції Курта Хольма, який розуміє владу як спосіб нанесення шкоди, де вектор посилення повинен відповідати величині тої шкоди, яку може нанести маючий владу..А безпосередня асоціація сил влади і її небезпеки відповідає лише архаїчним суспільствам і архаїчному мисленню, тобто суспільствам в яких ще не розпочалася диференціація комунікативних засобів.

Влада, розвиваючись, здобуває розробляє певну символізацію (символи, символічні коди і т.д.). Символізація являється незмінним реквізитом формування влади.

Ніклас Луман зазначає, що влада має здатність мати дві або більше альтернатив, що у свою чергу можуть поділятися на : у відповідності з замислом маючого владу або проти, які поділяються на дозволені і не дозволені комбінації. Та це подвоєння коду влади не являється в області комунікативних способів одиничним випадком. Так, код власності в економіці, конкретніше, те, просте правило, згідно якого власність однієї людини одночасно, як відображення в дзеркалі, означає, що другий цієї власності не має. Так само і код грошей.

Людина, яка знає істину чи володіє владою, перестає трактувати істину і владу як такі. Вирішальне для коду влади значення має формування зв'язку між владою і посадою, яку займає людина. Якщо цей зв'язок стійкий і гарантований, то в рамках коду влади правителі можуть спокійно вибиратися і змінювати один одного. Однак виникає вторинна проблема, а саме чи можуть комунікативні труднощі впливати на проблеми кодів. В спілкуванні існує так званий критичний поріг з якого починається метакомунікація, що стосується влади і навіть ставиться питання про її подальшу долю. Умови розподілу посади і особистості потребують відповідної організації.

Виникає питання, чи може код управляти зміною тематик. Код, як і мова, залишається абстрактним до тих пір поки він не встановлює ніякої послідовності тематичних комунікацій. Регулюючи тематику, код поділяє умови їх мотивованості. Саме організація виявляється тією умовою, яка забезпечує пристосування розбіжності посади і особистості в код влади. Проблематикою ця форма кодування стає тоді, коли не спрацьовує механізм організованого розподілу позицій. Особливо це важливо для вищих позицій політичної системи.

Наступний пункт розглядає порядок влади, який зв'язує більше двох партнерів («А» має владу над «В», «В» над «С», який в свою чергу має владу над «Д» і т.д.). І цей ланцюжок не закінчується на одному із партнерів, який є вже не має ніякої влади. Влада служить каталізатором для виникнення ланцюгів дії. Якщо влада охоплює декілька позицій, то вона створює комбінацію ланцюгів, в яких одна дія переплітається з іншою, і створюються більш довгодіючі ланцюги дії.

Та про ланцюги дії можна говорити лише в тому випадку, коли «А» може розпоряджатися цією владою, якою «В» володіє по відношені до «С». Ланцюг владних дій виникає тоді, коли маючий владу здатен контролювати любого із владного ланцюга. Ознакою створення владного ланцюга дій є рефлексивність процесу влади (можливість його орієнтації на сомого себе). Наявність рефлексивності політичною владою потребує відповідного рівня диференціації ієрархічних структур із достатнім розподілом ролей. Для того щоб рефлексивність стосувалася і вищого правителя, тобто рахувала його елементом власного ланцюга і підпорядковувала його, владі вищій, політична система повинна володіти високим рівнем диференціації, а політична влада – високою специфікацією.

Можуть також виникати змішані коди, коди з вибірковими ланцюгами, вони можуть однаково виконувати ту ж функцію, що і основні коди.

Коди влади повинні також диференціюватися на «формальні» і «не формальні», оскільки виникають ланцюги влади зворотнього напрямку

Влада і фізичне насильство

В цьому розділі Луман говорить про взаємовідносини влади і насилля. Влада у зв'язку з іншими структурами соціальних систем в якості умови свого існування володіє певною кількістю альтернатив.

Часто помічається, що влада змінюється разом з типом і мірою диференціації суспільства. На рівні суспільства в цілому основою влади, що може застосовуватися універсально є насилля. Однак « нікто не может до конца подчиняться принуждению ». Фізичне насилля тому не може розумітися просто як « останній засіб » на шкалі посилюючого тиску зі сторони влади. Бо опираючись на фізичне насилля, не можна досягнути всього, але насилля майже не потребує ніяких умов, щоб бути мотивованим.

Фізичне насилля для сильних легше прийнятне, а ніж для слабких, бо якщо говорити так, то насилля являється кульмінаційним пунктом конфлікту, який потребує негайного вирішення.

Насилля, за Луманом, це всього лише генетична, мінімальна і необхідна умова системи влади. Воно (насилля) може застосовуватися в усіх сферах суспільного буття, а зокрема, коли назріває революційна ситуація. Тоді насилля методом регресивної прогресії виходить з цієї ситуації.

Луман вважає, що в суспільстві, де застосовується насильство, влада зникає. Але чому? Хіба в тоталітарних державах не існує влади!?

Владу за Луманом потрібно відрізнити від примусу. У того, кого примушують, можливість вибору нульова. Влада створює обмежений вибір, але він є. Щоб обмежувати вибір, використовується маніпуляція комунікацією в процесі розробки та прийняття рішень.

В умовах соціального спілкування ріст ефективності влади приймає форму техніки (*стратегії стратегемі*). Дане соціологічне поняття техніки набагато ширше поняття машинної техніки. На відміну від машинної, соціологічна техніка не так безпосередньо асоціюється з первинними факторами суспільної зміни : організація праці, влада над природою, класовий поділ і т.д.

Генералізація впливу

Під впливом, Лумана, розуміється трансляція результатів редукції.¹ Генералізація впливу виливається в авторитет, репутацію і лідерство. Вони відрізняються між собою направленістю, але залишаються при тому повністю сумісними. Тобто людина може володіти всіма тими ознаками одночасно.

Авторитет утворюється на основі диференціації шансів, здобутих завдяки попереднім діям чи подіям, в яких суб'єкт брав активну участь.

Лідерство виростає із підвищеної готовності людей гнатися за кимось, спираючись на власний досвід.

Одні люди піддаються впливу тому, що йому піддаються всі інші ,а другі – тому, що це роблять перші.

Ризик влади

Розвинені форми індустріалізації медійних кодів лише в тому випадку, якщо результати селекції керованих комунікативними кодами процесів є соціально прозорими. Перш за все це стосується диференційованих засобів комунікації, які перестали репрезентувати загальну реальність. У міру зростання селективного свідомості все більш усвідомлюється і пов'язаний з ним ризик.

Цьому стану за допомогою пов'язаної з тими чи іншими інститутами етики відповідала певна політична теорія. Таким чином, в даному формулюванні проблема ризику диференційованої влади ставилося в залежність від владних структур і тому повинна була вирішуватися в кожному конкретному випадку окремо.

Те, що колись завжди поставало як загроза «надмірної влади», в Новий час розпізнається

¹ **Редукція** (лат. *reduktsiya* - повернення, відновлення) - процес або дія, що призводить до зменшення, послаблення або спрощення чого-небудь, іноді до повної втрати якихось об'єктів, ознак.

також і як небезпека «недостатньою влади». Звідси випливає ризик нового роду, а саме ризик втрати функціональності, явної неефективності і розпаду влади, який, виявляючи себе, лише зростає.

4. Концепція влади Фуко і її критика Хабермасом.

Риси сучасного розуміння феномену влади найбільш виразно виявилися у полеміці найбільших філософів і соціологів другої половини ХХ століття Ю. Габермаса та М. Фуко, в якій знайшли відображення різні теорії влади і держави.

Дана полеміка продовжується до цих пір в роботах їхніх послідовників. **Чим М. Фуко не влаштувала класична теорія влади?** Класична теорія влади, на його думку, пропонує модель (М. Фуко називає її «дискурсивно-юридичною»), у відповідності з якою влада інтерпретується наступним чином.

1. Влада розуміється за аналогією з власністю як сукупність благ, якими можна володіти, користуватися і розпоряджатися. На думку М. Фуко, така аналогія між владою і товаром поширилася, в першу чергу, в ліберальних теоріях: «Ця теоретична конструкція базується на ідеї, відповідно до якої конституція політичної влади підпорядковується моделі легальної інтеракції, втягнутої в контрактний тип обміну (звідси через всі ці теорії проходить порівняння влади з товаром і багатством) ». Розуміння влади за аналогією з власністю виробляє поняття суверенітету: «влада є тією конкретною владою, якою володіє кожен індивід і часткова або повна передача якої робить можливими політичну владу і суверенітет».

2. Влада інтерпретується за принципом *бінарної опозиції*: завжди є суб'єкт і об'єкт влади, той, хто здійснює владу, і той, по відношенню до кого влада здійснюється. Якщо влада є своєрідною власністю, то стає очевидним факт «нерівного розподілу» влади серед суб'єктів, внаслідок чого одні суб'єкти отримують можливість застосовувати свою владу по відношенню до інших. Таким чином, влада - це система панування, в якій є суб'єкт і об'єкт. Уособленням цієї системи є держава, в якому суб'єкт-об'єктність влади юридично фіксується.

3. На мікрорівні влада пов'язується, переважно, з *раціональним вибором суб'єкта*. Якщо влада виявляється специфічною формою власності суб'єкта, то саме суб'єкт вирішує питання її застосування, розподілу або передачі. Влада, таким чином, - це атрибут цілераціональної дії.

4. Спосіб буття влади - *репресивність*. Саме в примусі, репресії, найбільш повно виражає себе влада. Сутність влади виражається саме в тому, що вона може змушувати і карати. У цьому сенсі вона тотожна державі та законодавству.

5. З негативністю влади пов'язаний і її *«зовнішній» характер*. Влада завжди діє ззовні, вона не є іманентною характеристикою тих сфер буття, в яких проявляється. Влада завжди нав'язується, породжуючи репресивні відносини. Так, наприклад, вона втручається в автентичну, самостійну область комунікативної практики і тим самим спотворює останню. Якщо така модель розуміння влади була ще виправданою при аналізі домодерного європейського суспільства, то її застосування для сучасних практик влади вже не може бути адекватним.

Адже той тип режиму влади-знання, який почав затверджуватися в кінці ХVІІІ - початку ХІХ століття, вже ніяк не можна назвати репресивним. Це здається очевидним, якщо взяти до уваги освітянську ідею «гуманізації влади». Так, у ХІХ столітті зникає практика тілесних покарань. Те, що ще якихось півстоліття тому здавалося нормальним і навіть звичайним явищем (наприклад, публічне четвертування), починає сприйматися європейцем «освіченого століття» як варварство. Головним завданням пенітенціарних інститутів стає не ізоляція небезпечних для суспільства елементів, а їх «виправлення», «нормалізація», тобто в кінці кінців можливість повернення до суспільного життя. Невідкладним інститутом судової системи стає інститут експертів (в першу чергу медичних), завдяки якому з'являються принципово нові предметні масиви знання - «душевних хворі», «проблемні діти» і т. д. Влада стає більш м'якою не тільки в області покарань, а й у сфері трудових відносин (гігієна праці, права праці і т. д.), сексуальності (дозвіл на включення сексуальності в науковий і публічний дискурс), дитячого виховання (педагогізація) і т. д.

Таким чином, сучасну владу не можна визначати як репресивну. Швидше навпаки, вона маніфестує лібералізацію і гуманізацію соціального життя. Проте чи дійсно така лібералізація і гуманізація означають ослаблення влади? Чи означає це, що влада відмовляється від частини самої себе? На думку М. Фуко, під маскою гуманізації влади ховається неординарна подія: зміна режимів влади-знання з *класичного*, домодерного, на *дисциплінарний*. Загальною характеристикою такої зміни є те, що влада починає використовувати більш тонкі і опосередковані механізми впливу. На відміну від попереднього режиму, дисциплінарна влада не виключає і дискваліфікує, а навпаки - включає і стимулює, не знищує, а виправляє і нормалізує.

На макрорівні дисциплінарний режим проявляється як «біовлада» (Bio-pouvoir), завданням якої є оцінка, оптимальне використання і збільшення «людських ресурсів». Біовлада створює нові типи інститутів - регулярну армію, обов'язкову освіту, медичну профілактику і т. д. У сфері знання Біовлада пов'язана з демографією, яка піклується про «народонаселення», підвищення народжуваності, рівномірний розподіл «людських ресурсів».

По-друге, влада *не є відносинами домінування суб'єкта над об'єктом*. Об'єкта влади в тому сенсі, як його осмислила класична теорія, взагалі не існує. Адже об'єкт влади означає «відсутність влади», проте «там, де є влада, там завжди є і опір, який ніколи не знаходиться по відношенню до цієї влади у зовнішній позиції». І навіть там, де ми спостерігаємо ситуативне домінування певної сили, завжди може відбутися реверсія. Контрвлада, а також відповідні їй маргінальні форми дискурсу, завжди викликається панівною владою і відповідним їй «тоталітарним дискурсом».

По-третє, влада *не є суб'єктивною здатністю*. Дійсно, влада завжди здійснюється через індивідуальні мотиви та інтереси, але вона ніколи не тотожна їм. Тези про медіативність і ситуативність влади змушують припустити, що суб'єктивні мотиви і наміри - лише інструменти відносин влади, «тактики», задіяні в глобальній анонімній грі влади.

По-четверте, влада може проявлятися через негативні санкції, однак будь-який режим влади-знання, у своїй основі є «позитивним», оскільки він обов'язково продукує певні масиви наукового і донаукових знання. Це стосується не тільки дисциплінарного, а й домодерного режиму влади-знання. Суверенітетний режим теж виробив свій масив знання, пов'язаний з процедурами та техніками «визнання» (aveu), які, починаючи з Середньовіччя, розглядаються як привілейовані форми виявлення істини.

Ці факти лише підтверджують справедливості одного з принципових висновків М. Фуко: механізми влади - це щось інше або, принаймні, щось значно більше, ніж репресія.

По-п'яте, влада завжди притаманна тим сферам буття, в яких вона проявляється. Вона ніколи не є простим зовнішнім впливом. Якщо в певній сфері соціальних відносин мають місце ефекти влади, це означає, що влада іманентно властива цим сферам. Елементарною формою прояву влади є «локальний осередок» (foyer local) влади-знання, наприклад відносини, що мають місце між вчителем і учнем, лікарем і пацієнтом, керівником і підлеглими, батьком і сином. Все суспільство являє собою «мережу» таких локальних вогнищ влади-знання.

Таким чином, М. Фуко розробляє принципово нову методологію дослідження влади. Незважаючи на те, що її безпосередньою метою є аналіз влади у модерних європейських суспільствах, вона стосується формального визначення влади як такої. Якщо «політична анатомія тіла», «мікрофізика влади», «Біовлада» - є специфічними визначеннями дисциплінарної стратегії, то медіативність, ситуативність, асуб'єктність, позитивність і іманентність - формальними характеристиками влади як такої.

Саме проти тотального зведення розуміння всіх взаємозв'язків суспільної структури до влади-знання, характерної для концепції Фуко, **виступає Ю. Габермас**. З точки зору Ю. Габермаса, суспільство може досліджуватися в двох методологічних площинах: «життєвого світу» і «системи», що представляють собою принципово різні форми соціального буття. При цьому, аналізуючи досвід «життєвого світу», Ю. Габермас безпосередньо звертається до феноменологічних досліджень повсякденності, беручи, таким чином, основні теоретичні положення феноменології повсякденності.

Життєвий світ включає в себе «культуру» як запас знання, необхідний для інтерпретації, «суспільство» як легітимний порядок і соціалізованих, комунікативно-компетентних «індивідів». Коли ми говоримо про життєвий світ, то завжди маємо на увазі певні традиційні форми співіснування та спілкування, до яких ми початковим чином долучені і в яких набувається наш щоденний досвід. Система навпаки являє собою сферу формальноорганізованої дії. Якщо для життєвого світу конститутивним виступає мова та спілкування, для системи - позамовні медіуми координації дій: влада (для політико-адміністративної підсистеми) та гроші (для економічної підсистеми). Якщо життєвий світ функціонує за принципами комунікативної раціональності, метою якої є згода (взаєморозуміння), то система - за принципами цільовий і стратегічної раціональності, метою якої є успіх дії. Таким чином, якщо в основі життєвого світу лежить комунікативна дія, то в основі системи - цілераціональна, стратегічна дія, яка провокує владні ефекти. Намагаючись досягти успіху, суб'єкт з необхідністю буде впливати на ситуацію іншого суб'єкта з метою зміни її поведінки в бажаному напрямку.

На думку Ю. Габермаса, про владу, в точному сенсі цього слова, ми можемо говорити тільки як про медіум координації дій в політико-адміністративній системі. Позамовні системні медіуми управління мають певні аналоги в межах інститутів життєвого світу. Так, аналогами влади в життєвому світі можна вважати такі феномени, як «вплив», «авторитет», «репутація», «престиж» і т. п. Однак, незважаючи на таку формальну відповідність, між двома групами феноменів існує кардинальна відмінність. Воно полягає в тому, що життєво-світові феномени, наприклад такі, як «вплив», супроводжуються мовною комунікацією і, таким чином, залежать від знаходження консенсусу, у той час як системні медіуми існують поза мовним контекстом і не спрямовані на взаєморозуміння. Тому життєво-світові медіуми впливають на «переконання», в той час як системні медіуми втручаються в «ситуацію» суб'єкта соціальної дії. По суті, позиція М. Фуко є радикальною політичною позицією, тому вона не вимагає легітимації в задалегідь встановлених (для сучасного суспільства у вигляді держави) нормативних формах відправлення влади. Навпаки, позиція Ю. Габермаса ідеалістична, оскільки він передбачає можливість повного скасування ефектів влади в комунікативній мовній практиці, тобто здійснення ідеалу представницької демократії: соціальної держави, в якому відмінність влади та громадськості було б подолано на підставі принципу дискусії - керівного для формування громадської думки. У даному пункті Ю. Габермас безпосередньо підтримує базову феноменологічну інтуїцію про самодостатність свідомої суб'єктивної позиції агента соціальної дії, по суті, прямо розвиваючи її основні положення і, зокрема, теоретичний аналіз феноменів життєвого світу. Однак подібна інтуїція, проінтерпретована виходячи з базового поняття загального для всіх агентів соціальної дії життєвого світу, позбавляється визначеності при спробі свідомої раціоналізації його підстав. Свідомо дія, спрямована на встановлення стійкої позиції суб'єкта в соціальному оточенні, свідомо формується суб'єктивна позиція «Я», зрозуміло виходячи з практичних спроб набуття суб'єктом розуміння життєво-світових взаємозв'язків, не може бути однозначно визначена на основі теоретичної відмінності комунікативної та інструментальної дії. Іншими словами, воно не може бути зведене до розбіжності суб'єктивної вимоги розуміння світу і необхідності об'єктивного заволодіння ним, оскільки дану відмінність неможливо підтвердити на практиці.

Таким чином, М. Фуко демонструє конфліктний характер всіх можливих соціальних взаємодій, трактуючи його з допомогою взаємодоповнюючих понять влади та контрвлади, а також показує залежність свідомого досвіду від практичних «тілесних» форм його здійснення. Однак подібна радикальна позиція не дозволяє зрозуміти, яким чином досягається рівновага сил на будь-якому з рівнів владних відносин. Адже було б явним спрощенням реальної картини соціальної практики припущення про те, що різноманітні галузі соціального взаємодії характеризуються тотальною єдністю позицій влади і контрвлади. Подібна загостреність позицій характерна тільки для революційного вибуху або для тоталітарної держави. Безсумнівно, в своєму нормальному стані в будь-якому з соціальних полів влада не становить єдинородного масиву практик, правил та політичних установок, що і підкреслюється М. Фуко. Те ж відноситься і до громадськості. Навпаки, ми маємо різноманіття конфліктуєчих між собою позицій, наприклад, партійних програм в полі

політики. Важливо у зв'язку з цим дати відповідь на поставлене вище питання: яким чином досягається взаєморозуміння (нехай і не в формі логіки раціональної дискусії Ю. Габермаса, а за принципом випадкового балансу сил М. Фуко) там, де на поверхні висловлювань про природу суспільного життя, як у полі політики, є тільки конфліктне протистояння? Яким чином підтримується рівновага між державною владою і політичною грою претендуючих на владу партій, які у свою чергу залежать від власного електорату, тобто від режиму представницької демократії? І це враховуючи той факт, що правові форми регулювання даних відносин, всупереч громадській думці і правовій науковій традиції демократичних суспільств, являють собою лише ефекти силових взаємодій їх власних контрагентів.

5. Теорія влади та держави П'єра Бурдьє

У своїй концепції П. Бурдьє поєднує елементи суб'єктивістського аналізу з вказівкою на його структурні обмеження. Такого роду суміщення демонструється за допомогою емпіричного застосування до реалій конкретних спільнот діалектично взаємозалежних понять «соціального габітусу» і «соціального поля», що заміщають собою традиційну для соціологічного дослідження взаємодоповнюючі поняття «суб'єкта соціальної дії» та «соціального порядку».

1. На противагу функціоналістському і феноменологічному поняттю *суб'єкта*, П. Бурдьє вводить поняття *агента* соціальної дії. У зв'язку з цим він підкреслює, що поняття «суб'єкт» використовується в широко поширених уявленнях про «моделі», «структури», «правила», коли дослідник ніби встає на об'єктивістську точку зору, вбачаючи в суб'єкті маріонетку, якою управляє структура, і позбавляє його власної активності. У цьому випадку суб'єкт розглядається як той, хто реалізує свідому цілеспрямовану практику, підкоряючись певним правилам. Навпаки, агенти у Бурдьє «не є автоматами, налагодженими як годинник відповідно до законів механіки, які їм невідомі».

Габітус - це система диспозицій, що породжує і структурує досвід агента і його уявлення. Він дозволяє агенту спонтанно орієнтуватися в соціальному просторі і реагувати більш-менш адекватно на події та ситуації. За цим стоїть величезна робота освіти і виховання в процесі соціалізації індивіда, засвоєння ним не тільки експліцитно, але й імпліцитно принципів поведінки в певних життєвих ситуаціях. Застосування такого життєвого досвіду, часто залишаючись неусвідомлюваним, призводить до формування готовності і схильності агента реагувати, говорити, відчувати, думати певним - тим, а не іншим - способом. Габітус, таким чином, «є продукт характерологічних структур певного класу умов існування, тобто економічної та соціальної необхідності, і сімейних зв'язків або, точніше, чисто сімейних проявів цієї зовнішньої необхідності (у формі поділу праці між статями, навколишніх предметів, типу споживання, відносин між батьками, заборон, турбот, моральних уроків, конфліктів, смаку і т. п.)».

Габітус, за П. Бурдьє, в один і той же час *породжує принцип*, відповідно до якого об'єктивно класифікується практика, і *принцип класифікації* практик в уявленнях агентів.

По суті, агенти соціальної дії існують в соціальному універсумі у двох іпостасях: по-перше, як «реальність першого порядку», дана через розподіл матеріальних ресурсів і коштів присвоєння престижних в соціальному плані благ і цінностей («види капіталу», за П. Бурдьє), по-друге, як «реальність другого порядку», що існує в уявленнях, в схемах мислення і поведінки, тобто як символічна матриця практичної діяльності, поведінки, мислення, емоційних оцінок і суджень соціальних агентів.

З цієї точки зору «перш за все соціологія являє собою соціальну топологію. Так, можна зобразити соціальний світ у формі багатовимірного простору, побудованого за принципами диференціації та розподілу, сформованого сукупністю діючих властивостей у даному універсумі, тобто властивостей, здатних надавати його власнику силу і владу в цьому універсумі». Такі властивості П. Бурдьє визначає в понятті символічного капіталу агента.

Поняття габітусу П. Бурдьє, по суті, роз'яснює емпіричний сенс поняття влади М. Фуко, показуючи, що практична дія агента соціальної дії опосередкована його розташуванням у соціальному просторі, яке в свою чергу відповідає його силовому потенціалу (символічному

капіталу). При цьому саме соціальний простір організується як простір силової взаємодії позицій в даному просторі, тобто як стратегічний простір конфліктної взаємодії агентів. Необхідно підкреслити, що соціальний простір не залежить від уявних установок вписаних в нього агентів.

Щоб прояснити вказані особливості соціального простору, П. Бурдье вводить поняття *соціального поля*. Соціальне поле, за П. Бурдье, - це специфічна система об'єктивних зв'язків між різними *позиціями*, що знаходяться в альянсі або в конфлікті, в конкуренції або в кооперації, обумовленими соціально та у великій мірі не залежать від фізичного існування індивідів, які ці позиції займають. Соціальний простір включає в себе кілька полів, і агент може займати позиції одночасно в кількох із них (ці позиції знаходяться у відношенні гомології один з одним).

Найважливішою особливістю будь-якого соціального поля є його автономія: воно не має частин, складових. Кожне поле і субполя мають свою власну логіку, свої правила, свої специфічні закономірності, і кожен етап поділу поля викликає справжній якісний стрибок (як, наприклад, коли переходять від рівня поля політики в цілому до субполя міжнародної політики держави).

Поле політики є автономним як по відношенню до держави, так і по відношенню до власного електорату, оскільки створює особливу езотеричну мову політичного спілкування, постулює радикальну відмінність між політичними позиціями навіть там, де її немає, і вказує на особливі партійні інтереси і ставки у політичній грі. Знання цієї мови і цих ставок стає умовою доступу агента в політичне поле, отримання ним статусу «професійного політика», з усіма подальшими матеріальними і символічними вигодами. Правила політичної гри поділяються усіма учасниками і, за винятком рідкісних випадків (наприклад, комуністична партія в Росії 1917 р.), визнаються ними непорушними, що, власне, і перетворює політичне поле в автономне поле політичної гри, яке є сенсом для кожного її учасника.

Особливе місце в даному процесі займає поле журналістики, *соціальний простір ЗМІ*. П. Бурдье відзначає все зростаючий вплив діяльності ЗМІ в сучасності і модернізації суспільства, оскільки рейтинг ЗМІ є лише результат ефективності роботи конкретного ЗМІ щодо встановлення рейтингу привабливості тих, або інших символічних позицій в інших соціальних полях. По суті, принцип встановленого в ЗМІ рейтингу (політиків, політичних діячів, творів мистецтва, діячів культури і т. д.) робить все більший вплив на оцінки і смаки переважної маси населення сучасних суспільств, деформуючи традиційні критерії розподілу символічного капіталу в окремих соціальних полях, перш за все в полях політики, мистецтва та освіти, найбільш залежних від масового споживача їх продуктів

Усі соціальні поля та їх дійові особи представляють своєрідні полюси влади. І саме тому вона ретельно містифікує власну владу в плані наявності або відсутності ресурсів (в залежності від ситуації) формувати способи вирішення соціальних проблем і впроваджувати їх у життя.

Так робить і сучасна держава, загальновизнаний центр владних повноважень, різними способами скорочуючи власну владну компетенцію і одночасно залишаючи за собою конституційно закріплене право на радикальні, силові методи впливу в кризових ситуаціях по відношенню до чи не будь-якої сфери суспільного буття. У цьому сенсі держава (крім зовнішньополітичних функцій) приймає на себе *функцію охорони громадського порядку*. Але саме тому вона ж бере на себе *епістемологічну* функцію визначення того, яку ситуацію слід вважати кризовою, а яку ні. Зважаючи на це всі інші суб'єкти публічного політичного простору, заявляючи про ті чи інші соціальні проблеми, опиняються в незручному, не цілком легітимному положенні, якого в багатьох випадках і шукають. У цій обставині проявляється вічна політична проблема, супутня існуванню всіх без винятку демократичних інститутів - проблема прийняття на себе відповідальності за політичні рішення. В умовах демократії легітимізується тільки інститут і його рольова функція, але не сама соціальна дія.

Література

1. Bourdieu and 'Habitus'. - Режим доступу: <https://www.powercube.net/other-forms-of-power/bourdieu-and-habitus/>
2. Cronin C. Bourdieu and Foucault on power and modernity // *Philosophy & Social Criticism*. - Vol 22, Issue 6, 1996. - pp. 55-85
3. Crozier M. Power and Uncertainty in Organization / In Raymond Boudon & Mohamed Cherkaoui (eds.), *Central Currents in Social Theory*. - Sage Publications. - pp. 239 (2000).
4. Crozier M. Power Relationships in Modern Bureaucracies // *Indian Journal of Public Administration*, Vol 7, Issue 1, 1961. - pp.32-38.
5. Foucault M. *Disciplinary Power and Subjection* // *Power* / ed. by Steven Lukes. Oxford: Blackwell, 1986. pp. 227–242.
6. Foucault M. *The Subject and Power* // *Power: Critical Concepts* / ed. by John Scott. Vol. 1. London: Routledge, 1994. P. 218–233.
7. Foucault M. *Truth and Power* // *Power / Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977* / ed. by Colin Gordon. New York: Pantheon Books, 1980. pp. 109–133.
8. Luhmann N. *Power in the System / Macht im System/* - 2012, 156 p. - Режим доступу: <https://www.suhrkamp.de/rights/book/niklas-luhmann-power-in-the-system-fr-9783518585733>
9. Parsons T. *On the Concept of Political Power* // *Political Power: A Reader in Theory and Research* / ed. by Roderick Bell, David V. Edwards, and R. Harrison Wagner. New York: The Free Press; London: Collier-Macmillan, 1969. pp. 251–284.
10. Parsons T. *Power and the Social System* // *Power* / ed. by Steven Lukes. Oxford: Blackwell, 1986. pp. 96–143.
11. O'Mahony P. *Habermas and communicative power* / *Journal of Power*, Volume 3, 2010 - Issue 1, pp. 53-73.
12. Kahn R. P. *The Problem of Power in Habermas* / *Human Studies*, Vol. 11, No. 4 (Nov., 1988), pp. 361-387.